

تفکر

ناشر فعالیت های علمی، ادبی و فرهنگی اقوام برادر به زبان های اوزبیک، ترکمنی، بلوچی، نورستانی، پشه یی، شغنانی و گوری.

بنمای رهی، که رهنماینده تویی
بگشای دری، که درگشاینده تویی
زنگار غمان گرفت دور دل من
بزدا، که زنگ دل زداینده تویی

(حضرت خواجه عبدالله انصاری)

دربیمه دوره، پنخلم کال، اوومه گنه، پرله پسی ۱۲۰ مه گنه، ۱۴۰۱ ل. کال نله (میزان)، ۱۴۴۴ هـ. ق. کال صفر المظفر - ربیع الاول، ۲۰۲۲ م. کال سپتمبر - اکتوبر

پوهندوی استاد نور محمد غمجن تمیل پشه یی ادب کتابس یاده کی نیا

څېړنوال عبدالملک لاموال

پشه یی مطلب

پورې پوي فولکلوريک داستانيلا کوچه خاتنکاس تراژېدي داستنس شاهکاري کوچه ډيرانا، سورنېنا او تانگي خاتنکاس جله کېکالا قهرمانيا بکار پيري تارا کېپوۍ شې، گۍ مه داستنس پورا متنستا تميل صاحب اثر کوچاي پورا او خبرېدي پرېگمان خو ايت ميس مه () کتاب او اثره کوچاي پشه يي ناموتا کتاب انتې اشارا کاکمان .

پشه يي ادب : يو کتاب بو بکارقت او صحافت پله گۍ اولوالا وقايابه مېسه عنوان پشه يي ادب او عنوان دپت ليکوال: کېولا نور محمد غمجن کال ۱۴۰۰ داپېت بسم الله الرحمن الرحيم ويگان اطلاعات او فرهنگ وزارتس بهيقي اداراس مکمل نشاني کتاب پېنگس اداراگرای ادیتور: محمد زمان کلماي، نشر کېلالا اداراس بهيقي کتاب چاپ بېگس کمپوز او ډيزاين امریتس ټونه، کتېس گنات ای هزار جلد چاپ کال ۱۴۰۰ لمباليم گنات او وري معلومه دپتاي کتاب کوچه غمجن صاحبس مطالب او مقالایني... ص ۳

لازم شی گي استاد تمیل غمجن بابته گۍ فرهنگي اداراس مطبوعاتي مسول گرای او ديا سوال جواب بو او ميس تانک فرهنگي پالیسیس مونده پولېک دپتاي غمجن صاحبس مه اداراس ژورنالست اوداي مدارکی گورپويا او تانگي تمیل صاحبس جانه انخول معرفي کېپوۍ شي گۍ اېکالا تفکر اخبار کوچه یاده کېنا کاگمان

تمیل صاحب فرهنگي ارزشیلاینا را شوال اېک فرهنگ او ادبس بیلا بیل ژانربلا او وړانټیلا گمبرا تاني پله بکار اشنایي او بلدي داراېک، یه پنده پړان کېپوۍ اېک گرامر، صرف، نحوه پندي گرای جیسیس پت واړه علمي شواهد گرای ککړا پت واړ کېپوۍ شی فولکلورس ارکوتي ژانري ثبت کې ویا حتا معاصر ادبیته کوچه حالنامه به یاداي نشن کنویا، بو اجوي لشوایا اریاویا اویادگارپلاینا ثبتي یاده کېگس وري شن، وطنس درو درایه کوچه وستلو وستله نپتا ولسیلاینا اوشاران اوراینه دوراي مانا او حکمته د

تحقیقی، او تاریخي او شریگه پشه یینا فرهنگس مادي او معنوي ارزشیلاینا استه اچینی او پاسرا کینی ونټه نه وټیکالا لهام او تاریخي رسالت اوداي کمی به انچیا کاپتانه بېگي، استاد غمجنس فن او زندگستا، علمي لهام او کتنې بابته باید بولکن کوربت او لمالیم پيري علمي او اکاډمیک ادارایه گرای ميس وړي او تاریخي علمي رسالتس کارنا ما یه نشرکېن گورن خو ارکېدي پورا بوموتیا او جامع پېري تمیل صاحبس اېته نوننگي علمي مستقل اثارگی ۱۴۰۰ ساله اېدم ميس خطی نسخۍ دولتس مالي مصرف گرای ميس فرهنگ پال پولهستا دوکتور هدیات الله تمیل او پشه يي فرهنگ او ادبس پته واړ جیکالا او پورا نیکالا محمد زمان کلماي کوشش پله چاپه پولهپوي امه ارکوتي کتېس بیلا بیل علمي او تحقیقي اسناد، مدارک او شواهد ایمه بی بابوي پرکالي، پرک او معلومنا استه اچینی انتې تفکر اخبار پندېدي مخ چول بیاکمان خو می د پوراگی کتبه بابته می چال او اری چال به مان

افغانستان علومو اکادمیس علمی شورا فیصلابدي ۱۴۰۱ سالیس جدي مایس اول دوسه گر دو سال تقاعد د پتاي پشه يي جب ادب او فرهنگس پوراني او وشنیس علمي پروژا لایلا قوملاینا انستیتوت علمي شوراس فیصلا گرای (پشه یینه کوچه، کوتي اجتماعي رواجیلایه) بابته پنجه فصل او بابو کوچه تحقیق واران کرانی. تفکر علمي ادبي او فرهنگي خبرس نشر- انتې پشه يي مقالاس مسولیتي شرام سپارن گي باید مه اخبار کوچه پشه یینا فرهنگي مادي او معنوي ارزشیلایي او چان اوپا سراین.

مېمه بکار هدفس مونده پولېک او مه گنات تفکر اخبار کوچه نه کېولا پشه يي ادب او فرهنگس مولېکالا، محقق ادیب او شاعر پوهندوي استاد نور محمد غمجن تمیل بلکه پښتو او دري جینا پورا ننی ونټه به بو وړي کار نامۍ اما بی بابوي وطنس علمي، تاریخي او فرهنگي مراکز او ادارایه، او فرهنگۍ ارزشیلایه کوچه زندی او پاسراشن سوپلابدي علمي،

نشریه بین‌ات‌وفا ارزب‌ن جو‌معه یندی

مطلب شغنانی

(۱)

خوش نظر بېکزاد

خلاصه

در زمان کنونی در جهان از روزنامه، مجله، سینما، تلویزیون، رادیو و... منحصیث مصروفیت و سرگرمی استفاده می‌شود و مردم در حیات روزمره خویش برای آنها آنقدر ارزش قایل نیستند، اما تعداد زیادی از مردم با این نظر مخالف اند و نشریه‌ها را وسیله خوبی برای منور ساختن اذهان افراد جامعه تلقی می‌نمایند.

رابرتس یکی از دانشمندان در ارتباط به ارزش نشریه‌ها گفته است: نشریه‌ها و رسانه‌ها در مقابل مردم بخصوص یک گروه سیاسی دو وظیفه را باید برای روشن ساختن اذهان مردم انجام بدهد. اول- آنکه گزارشگر هر نوع حادثه و چیزها که می‌بیند و می‌شنود، آن را به شکل تصویری و صوتی با در نظر داشت عنعنات مردم جهت روشن ساختن ذهنیت‌های مردم به نشر می‌رساند.

دوم- اینکه گزارشگر هر آن چیزیکه در ساحه رخ می‌دهد، خودش در آن ساحه یا حادثه موجود باشد یا نباشد، آن رخداد را از مردم می‌پرسد و عین گفته‌های مردم را به نشر می‌رساند.

در جهان دو نوع نشریه کار و فعالیت می‌کنند. به این ترتیب در افغانستان این دو نوع، یعنی دولتی و شخصی فعال اند. نشریه‌ها و رسانه‌های دولتی بیشتر کار و فعالیت دولت را انعکاس می‌دهند، ولی پالیسی نشریه و رسانه‌های شخصی از دولتی تفاوت دارد. نشریه‌های شخصی زیادتر به انعکاس رویداد‌های که در جامعه رخ می‌دهد می‌پردازند. نشریه باید خود را به خواست زمان و مکان عیار نماید، خبر و مطلبی که در نشریه و رسانه به نشر می‌رسد، درست، صحیح و بر پایه حقیقت استوار باشد، در غیر آن به اعتبار و عزت آن صدمه زیاد وارد می‌گردد.

گفته می‌شود، که نشریه حیثیت تار و پود جامعه را

امیر تیمور گوره گان نینگ حقیده پیر از معلومات

مطلب اوزبیکي

(۴)

معاون سرمحقق عبدالمجید ندیم

سابق سویتلر مفکوره سی، پرولتار دنیا قره شی حکمرانلیک قیلگن شرایطده تیمور فعالیتگه نسبتاً سلبی مناسبتده بولیندی، اوشه دور ادبیاتلریده هر دایم قاره له نیب کیلیندی. لیکن مفکوره وی توسیق، تحقیقلشلرگه قره می ایریم علمی اثرلرده تیمور حقیده بعضی توغری فکرلر هم بیلدیریلدی .

بو جهندن اوزبیکستانده ۱۹۶۸ ایلی اکادیمیک ی. م. مؤمینوف نینگ «امیر تیمور نینگ اؤرته آسیا تاریخیده توتگن اورنی و رولی» رساله سی نینگ نشر-ایتیلیشی مهم واقعه بولدی. رساله تیمور شخصیکه پیر یاقلمه لی قره شلرگه قرشی یازیلگن علمی اثر صفتیده گی دستلبکی اورینیش ایدی. لیکن بو قدم مسکوده گی یوقاری اداره لر و مطبوعات ارگانلری تماییدن قاره لندی و اثر مؤلفی بی نهاییه اذبتلر چیکدی.

اوزبیکستان نینگ مستقللیککه ایریشووی، ایسکی مفکوره لردن قوتیلیش، تاریخیمیزده توغری مناسبتده بولیش امکانبینی بره تدی. سونگی یلرده امیر تیمور و او نینگ دورینی اورگنیشگه بغیشله نگن پیر قطار منبعلر، کتابلر، جمله دن، بوری بای احمدوف نینگ امیر تیمور حقیده گی کنته رومان-خرونیکه سی نشر ایتیلدی. اوزبیکستان جمهور ریبسی نینگ فرمانی بیلن ۱۹۹۶ ییل امیر تیمور ایلی دیب اعلان ایتیلیشی و بو سنه جهان مقیاسیده نشانله نیشی امیر تیمور نامی آقله نیب، اوزبیک خلقیکه بوتونلی قایتگنی گه یارقین دلیدیر .

نتیجه گیری

پس از کشته شدن امیر حسین و فتح بلخ، کلیه امیران و بزرگان اولوس چغتای و ماوراءالنهر به دور تیمور حلقه زده و به اتفاق با او بیعت کردند. از جمله امرا و سرداران معروفی که در آن جلسه حضور داشته اند میتوان از میر شیخ محمد سلدوز، امیر کیخسرو

ختلانی، امیر اولجایتوپردی، امیر داود دوغلات همچنین سید برکت نام برد که مقام و منزلتی خاص نزد امیر تیمور داشت و همواره تیمور از نفوذ معنوی و شخصیت مذهبی او استفاده می‌کرد. در آن مجلس، همه امرا و بزرگان با آداب و رسوم آن زمان پشا روی تیمور زانو زده و جلوس وی را به بخت سلطنت تبریک و تهنیت گفتند.

این حادثه در روز چهارشنبه، دوازدهم رمضان سال ۷۷۱ اتفاق افتاد و امیر تیمور که در آن حال سی و چهار سال داشت، از آن پس به صاحبقران ملقب شد. چنانکه شاعر میگوید:

زر و گوهرش برسر افشانندند وراشاه صاحبقران خواندند

امیر تیمور صاحبقران، پس از استقرار بر اریکه سلطنت، فرمان داد که تا کلیه اموال و خزاین چندین ساله امیر حسین را بین امیران تقسیم کنند. پس از بلخ عازم سمرقند شد و آن شهر را به طور رسمی به پایتختی خود انتخاب کرد. از این تاریخ به بعد، باغات و بناهای زیبایی در این شهر ساخته شد و روز به روز بر زیبایی آن افزوده شد.

تیمور به آبادانی و بویژه توسعه شهر سمرقند توجه خاص داشت، و به قول شرف الدین علی یزدی: «به همین قصد مهندسان کاردان و معماران چابک دست روشن روان، از تمام ممالک فارس و عراق و آذر بایجان و دارالسلام و دیگر بلاد به دارالسلطنه جمع آورده بود». این شهر که تا آغاز قرن هفتم هجری از حیث آبادانی، ثروت، وسعت و کثرت جمعیت از امهات بلاد ماوراءالنهر بود، در فته مغول چون دیگر سرزمین‌های ماوراءالنهر و خراسان، به صورت ویرانه ای درآمد و مردم آن قتل عام شد. به طور ی که این بطوطه که یک قرن بعد از حمله مغول شهر را دیده، نوشته است: «در اطراف شهر سمرقند کاخهای ... ص ۳

به نام خداوند لوح و قلم

د سرمقالې پر ځای

اصول رسیدن به موفقیت در زنده گی (۳)

اصل نهم موفقیت، داشتن شغل و کار مناسب علاقه با آن است. برای دستیابی به موفقیت و برخورداری از زنده گی لذت بخش و رضایت بخش باید شغل و کار خود را دوست داشته و با شور و شوق تمام کار کرد، نه از روی جبر و فشار. کار ما باید برای مان یک نوع تفریح و سرگرمی باشد، نه رنج و مشقت. وظیفه یی که از سر میل و اشتیاق انجام میشود، پایان آن نیز خیر خواهد بود. افرادی که کار و وظیفه خویش را دوست ندارند و از روی جبر و فشار میپردازند، لذت موفقیت و پیروزی را نمی چشند. در گام نخست اگر ما شغل و وظیفه خود را نمی پسندیم، لازمی نیست آنرا از روی جبر ادامه بدهیم، باید به دنبال شغل و کار دیگری باشیم، باید تلاش بورزیم کاری را بیابیم، که آنرا دوست داشته باشیم و از انجام دادن آن لذت ببریم.

در مورد اهمیت کار باید یادآور شد، که تا قرن ۱۶ مردم به این باور بودند، که کار وظیفه برده ها و حیوانات است، ولی از همان قرن به بعد دیدگاه مردم نسبت به کار تغییر کرد و اکنون میدانند که کار سلامتی جسمی و روانی انسانها را تامین نموده و باعث رشد و توانمندی افراد میشود. کار یکی از بهترین نعمات خداوند متعال است. از دیدگاه علمی برای افراد (سی تا پنجاه) ساعت کار در طول هر هفته توصیه شده است و این مشغولیت فعالیت از برای سلامتی و تندرستی ماست.

افراد بیکار که در پی شغل نیستند بزودی بیمار و افسرده خواهند شد و از موفقیت نیز به فرسنگ ها دور خواهند ماند. افراد سالم ۸ ساعت کار میکنند، ۸ ساعت به تفریح میپردازند و ۸ ساعت میخوابند. ما باید افراد موفق را الگوی خویش قرار دهیم.

اصل دهم موفقیت یاری و همکاری با دیگران را داشته باشد، افراد سالم و است باید روحیه یاری و همکاری با دیگران را داشته باشد، افراد سالم و موفق، در زنده گی دیگران منحیت همکار بوده و آنها را کمک و یاری مینمایند. افراد موفق برخلاف افراد ناموفق خود خواه و خود شیفته نبوده و تنها به منافع خودشان نمی اندیشند. موفقیت و پیشرفت را فقط برای خودشان نمیخواهند بلکه آنها به فکر رشد، پیشرفت و موفق شدن

خلاصه

در این مقاله بحث فونیم های اول زبان اوزبیک صورت گرفته است؛ البته باید گفت که اساس زبان را فونیم های آن تشکیل میدهد و به اساس همین فونیم ها است که موفویم ها شکل می گیرد و اتحاد چند مورفیم با عث ساختار عبارات و جملات میگردد؛ بناء در این مقاله مختصات فونیم های اول زبان اوزبیک به صورت گسترده شرح بیان گردیده است و نقش این فونیم که مرکز وهسته زبان را تشکیل میدهد به تحلیل و بررسی قرارداد شده است؛ البته خواننده گان محترم با مطالعه متن این مقاله میتوانند به مختصات فونیم های اول زبان اوزبیک و اهمیت آنها آگاهی حاصل نمایند.

مقدمه

واولها در نظام ساختمان صرفی زبان همواره به حیث هسته و مرکز هجا قرار میگیرند، یعنی اولها و وظیفه دادن قابلیت ادا را به مورفیمها و کلمه ها انجام میدهند؛ چنان چه در مورفیم ها کلمه های یک هجایی شرط اساسی تشکیل آن موجودیت یک واول است و کثرت هجا ها در مورفیم ها و کلمه ها معنای تعدد واول ها را دارد، به طور مثال مور فیم / آت/ متشکل از یک واول ویک کانسونانت است و / بار/ متشکل از یک واول و چند کانسونانت است. در تشکیل واول ها اوزبیک در سه عنصر گویایی عبارت از زبان، لب، والاشه پایینی میباشد نقش مهم و اساسی دارد و موافق به حرکت و موقعیت این عضو ها در وقت تلفظ واول آن واول به همان نام یاد

(۱)

مطلب اوزبیک

کرده می شود و نه معنا میدهد.

متن مقاله

اونلی تاووشلرنی حاصل قیلیشه اوپکه دن چیقکه یاتگن هوا آقیمی بوغیز بوشلیغیده تاووش پیچه لریگه تیگیت، اولرنی تیبره تسه و آغیز بوشلیغیده هیچ بیر توسیقه اوچره می اوتسه، اونلی تاووشلر حاصل قیلینه دی. یعنی اولر صاف آواز (اون) دن عبارت بوله دی. اونلی تاووشلرده شاقوین دییرلی اشتراک ایتمه یدی یاووزلریده، قوییده گیچه افاده قیلینه دی.

اونلی فونیملر اوچ تماندن تصنیف قیلینه دی:

۱- تیل نینگ افقی حرکتیگه کوره؛

۲- تیل نینگ عمودی حرکتیگه کوره

۳- لبلرنینگ اشتراکیگه کوره.

تیل نینگ افقی حرکتیگه کوره اونلیلر ایگی گرهگه بولینه دی:

الف) تیل آلدی یا آلد قطار اونلیلر: (ای، ای،

(ا

ب) تیل آرچه یا که آرچه قطار اونلیلر: (آ، او،

(اؤ)

تیل نینگ عمودی حرکتیگه (یعنی کوتریلیشیکه) کوره اونلیلر اوچ گروهگه اجره له دی:

الف) یوقاری کوتریلیش اونلی لری (تار) اونلیلر: ای، او؛ (I, U)

ب) اؤرته کوتریلیش (اؤرته کینگ اونلیلر: ای، اؤ؛ (E, O)

ج) قویی (کینگ) اونلیلر: ا، آ؛ (A, O)

تار اونلی لر تلفظیده تیل و قتیق تنگله ی

اوزبیک تولیدی اونلی فونیم لر (فونیم های اول زبان اوزبیک)

محقق امان الله ضیایی

ایگی ته جرنگسیز اونداش آره سیده کبلگن حالتی.

Qish- قیش.

Biz- بیز.

Qilmoq- تیش.

Tish- تیش

- «E»

اونلیسی بو تاووش تیل آلدی (آلد قطار)، اؤرته کینگ کوتریلیش، لبلنمه گن قیسقه اونلی دیر. جانلی نطق کۆپینچه «I» شکلیده تلفظ قیلینه دی. اؤزبکچه سؤزلرده سؤز نینگ بیرینچی بوغینی ده اوچره یدی.

erka- ابرکه

ezgo- ابرگو

elka- ابلکه

eldash- ابلدش

elsiwar- ابلسیور

Erkin- ابرکین

«A / أ»

اونلیسی هم تیل آلدی (آلدقطار)، قویی کوتریلیش، لبلنمه گن، قیسقه اونلی گه کیره دی. بو اونلی هم قیسقه و چوزیق تلفظ قیلینه دی. مثلا:

Adag- اداغ (قیسقه)

Xalq- خلق (چوزیق)

Arqon- ارقان (ارغمچی)

- «O/ ʊ»

اونلیسی تیل آرچه (آرچه قطار)، اؤرته کوتریلیش، لبلنمه گن، قیسقه اونلی دیر. بو اونلی «غ»، «ق» و «خ» اونداشلری دن کپین کبلسه یومشاق تلفظ قیلینه دی. مثلا: غوزه،

دیگران بوده و آنها را در این راستا کمک و یاری میرسانند، از سوی دیگر باید یاد آور شویم، که پدر و مادر نیز در قبال فرزندان خویش مسؤولیت دارند، که وجود آنها روحیهٔ یاری و همکاری کردن با دیگران را تقویت نمایند و به آنها آموزش دهند، که با دیگران بر مبنای اصل یاری و همکاری ارتباط برقرار نمایند. پدر و مادر موفق فرزندان خویش را در این راستا تشویق و ترغیب میکنند و مانع این میشوند که آنها با دیگران ارتباط مبتنی بر رقابت، حسادت و جنگ و ستیز را داشته باشند. افراد موفق برای دیگران به نوع مفید واقع شده و باعث رشد و پیشرفت جامعه نیز میگردند.

اصل یازده هم موفقیت استقامت ورزیدن و پشتکار و تداوم داشتن است. برای دستیابی به موفقیت باید از اصل تداوم استفاده نموده و در کار که آغاز میکنیم تا موقع انجام شدن آن پایه داری و استقامت ورزیم. کسانی که آغاز گر خوبی هستند، ولی انجام دهندهٔ خوبی نیستند، هرگز نمیتوانند موفق شوند. تداوم و استقامت ورزیدن در انجام کارها، شرط اساسی موفقیت و پیشرفت است، متأسفانه بیشتر مردم درست هنگامی که در شرف موفقیت هستند، تسلیم میشوند. یعنی در یک متری خط پایان منصرف می شوند و گاهی هم در آخرین دقایق بازی و یک قدمی لمس پیروزی دست از تلاش برداشته و توقف میکنند. داشتن انرژی برای استقامت و پشت کار بویژه در یک دوره‌ی از فعالیت‌های خاص و هدفمند با وجود مشکلات، موانع و دلسردی‌ها، بسیار مهم، موثر و در نهایت موفقیت برانگیز است. باید یاد آور شد، که پشت کار مجموعه‌ی از این موارد است: هدف، بردباری، نگرش مثبت، افتخار، ارزش، آماده‌گی، اصول، برنامه و پافشاری.

اصل دوازده هم زنده گی شور و شوق و هیجان داشتن در زنده گی است. داشتن شور و شوق و هیجان در زنده گی یکی از اصول مهم موفقیت است که منجر به رشد و پیشرفت فرد میگردد. شور و شوق و موفقیت با یکدیگر در ارتباط اند، برای نیل به موفقیت در گام نخست باید شور و شوق داشته باشیم و کارها را خواه کارهای خانه باشد یا کارهای دفتر یا هم روابط اجتماعی و یا مطالعه کردن و سایر کارها را با شور و شوق تمام انجام دهیم در غیر آن اگر در انجام کارها تحت جبر و فشار بوده و رنج بکشیم، از موفقیت فاصله خواهیم داشت. پس لازم است برای رسیدن به موفقیت باید اشتیاق درونی را در خود ایجاد کنیم و بکوشیم با اشتیاق تدریس کنیم، با اشتیاق تحقیق کنیم، با اشتیاق سخنرانی کنیم و با اشتیاق با دیگران ارتباط برقرار کنیم و... با اشتیاق عملکردن سبب می شود که همه کارهای مان بخوبی انجام شوند و هم سالم و صحتمند و شاداب باشیم و در زنده گی نیز رشد و پیشرفت لازم نماییم.

... ادامه دارد

میگردد مثلاً: /u/ هنگام ادای آن زبان با سقف دهان بالا میشود و اندکی از حالت طبیعی عقب می‌رود و لب‌ها حالت گرد می‌دارد و اول بالای، عقبی، بسته و گرد گفته می‌شود؛ بنابراین زبان اوزبیک دارای شش حروف اول (صدادار) میباشد که هسته و مرکز هجا را تشکیل میدهد این حروف عبارتند از: /a/، /e/، /o/، /o'/، /u/، /u'/، /i/ (۶)

هدف تحقیق

هدف از این تحقیق شرح و تبیین فونیم‌های اول و خصوصیات آن در زبان اوزبیک می‌باشد؛ زیرا هر یک از فونیم‌ها در زبان دارای وظایف و مشخصات ویژه بوده که اهمیت آن را ما در کلمات و واژه‌به صورت دقیق و علمی بررسی کرده‌ایم، به خصوص فونیم‌های صدا دار یا اول‌ها در هر زبان اهمیت ویژه برخوردار می‌باشد؛ زیرا در موجودیت فونیم‌های اول هجا هستی پیدا میکند و این هجا باعث می‌گردد تا فونیم‌های باز و بسته، کشیده و دراز در کلمات تشخیص گردد که مشام‌های هر کدام از اینها به انواع مختلف در متن این مقاله نشان داده شده است.

مبمیت تحقیق

واضح و روشن ساختن فونیم‌های صدا دار یا اول و خصوصیات آن در زبان اوزبیک از مبمیت و نیاز این تحقیق به شمار می‌رود تا خواننده بتواند زبان اوزبیک را با تمام خصوصیات آن درک کند.

روش تحقیق

این تحقیق به روش تحلیلی، تشریحی و کتابخانه صورت گرفته است.

ارزش تحقیق

این تحقیق از خاطر‌های اهمیت است که هر زبان‌بالای اول‌های آن استوار است، محور اصلی هر زبان اول‌های آن می‌باشد؛ اگر در یک کلمه یکی از حروف صدا دار موجود نباشد آن را نه تلفظ

بیر- بیریگه یقینله شیب، هوا یۆلی تاره یه دی، کپنگ اونلی لر تلفظیده ایسه تیل و قتیق تنگله ی بیر- بیریدن اوزاقلشه دی. کپنگ اونلی لر آچیق، تار اونلی لر ایسه یاپیق بوله دی.

اۆنلی لر لبلر نینگ اشتراکیگه کۆره ایگی گه بولینه دی

الف (لبلنگن اونلیلر: « ، /u/، /o'/، /o'/، /ä/»

ب) لبلنمه گن اونلیلر: « ، /a/، /i/، /e/»

لبلنگن اونلی لر تاووشی تلفظ قیلینگنده لبلر فعال اشتراک اېته دی. یعنی لبلر چوچه ییب آلدینگه چیه دی. (۴:۱)

لبلنگن اونلی لر جدولی

واولهای لبی (لبلنگن اونلی لر)	
گرد	باز
« /u/»	« /o'/»
« /o'/»	« /ä/»

لبلنمه گن اونلی لر تلفظیده لبلر فعال اشتراک اېتمه یدی، یعنی لبلر چوچه ییب آلدینگه چیقمه یدی. لبلر نینگ حرکتیگه قره ب اونلی تاووشلر شونده ی ناملنده دی.

واولهای غیرلبی (لبلنگن اونلی لر)	
گرد	باز
« /i/»	« /e/»
« /a/»	« /a/»

اۆنلی تاووشلر نینگ توصیفی

« /i/»

بو فونیمه تیل آلدی (آلدی قطار)، یوقاری کۆتریلیش لبلنمه گن قیسقه اونلی دیر. « /i/» اۆنلیسی تلفظده کۆپینچه قیسقه ایتیله دی، ایگی ته جرنگسبز تاووش آره سیده کپلگنده گینه اوشبو وضعیت کوزه تیله دی البته. بو اۆنلی بو اونلی سۆز نینگ تورلی اۆزینلریده کپله دی. مثلاً:

– « /i/» اۆنلیسی ایگی اونداش اۆرته سیده کپلگن ده (تیک)، (تیق)، (تیش) کبی سۆزلر تلفظده اوچره یدی. « /i/» تاووشی نینگ

غۆره، قۆل (قتق) کۆپریک، کۆرکم و چۆقی (یومشاق)

اوشبو اونلی نینگ سۆز باشیده، سۆز اۆرته سیده و سۆز آخریده کپلیشیگه مثلاً:

– « /u/»

بو اونلی تیل آرقه قطار)، یوقاری کۆتریلیش، لبلنگن، قیسقه اونلی دیر. تلفظده قیسقریش خصوصیتیگه اېگه. مثلاً:

Un

Tugun

Uyqu

Tuyg'un

« /Uchqun»

– « /o'/»

بو اونلی عربچه حرفلر بیلن یازگنده « و» شکلیده بپرله دی. سۆز باشیده: یگه اۆزی قۆل لنمه ی، آلدیدن بیر الفنی قۆشیب سۆز یازبله دی: اوزیک uzuk، اوچی uchi، اورماق urmoq.

سۆز اۆرته کپلگنده، بیر واو بیلن افاده قیلینه دی. مثلاً: کوموش، kumush، اوروش urush، قوم qun، قول qul، قوش qush.

سۆز آخریده هم بیر واو بیلن کۆرستبله دی. مثلاً: توماو tunov، اونداو undov، اوقلاو oqlov و باشقه لر.

– « /ä/»

اونلیسی تیل آرقه (آرقه قطار)، قوی کۆتریلیش، لبلنگن، چوزیق اونلی دیر. صاف اۆزبیکچه سۆزلر نینگ آخریده دپیرلی اوچره مه یدی. مثلاً: Ota. آته Tog'. تاغ Boylik. بایلیک کبی.

« /o'/» اونلیسی سۆز باشیده (اش)، سۆز اۆرته سیده (تاغ) و سۆز آخریده (بابا) کبی چوزیقراق ایتیله دی. (۳:۷۰) ... ادامه دارد

گوري زبیه نه منظوم...

هاره

پاري زېن تينې
زبڼه منزې روپ تينې
روپن منزې سون تينه
سونه مانكې سپسه
مؤ منزې بې كپسه
آ تسه پېن هار ژوپه مېم
هاره بي مندا تله مېم (۱۰)

هاره

ای جای بابا کښ دي تينه
خوش منگولیک دي تينه
کي آنيه
لعل جوهر آنيه
کره بي گانه که نئ
امه بي زویکه که نئ
اپ اپ

هاره

وادمان پټپټکئ
یک شانکه مالئ تينه
یک شانکه درئ تينه

هاره

نیشن مۆتا رتئ کوټه زېری تیمان نا
خود بي خوشالي مونه بایه گيله جیمان نا (۱۱)
ادامه لریمان

نشریه یېن ات وېف ارزښ...

شنونده گان می رساند، اما نشریه های چاپی موضوع و مطلب و خبر را دیرتر به سمع شنونده گان می رساند. تفاوت و خوبی نشریه چاپی بر نشریه تصویری- شنیداری اینست، که نشریه تصویر- شنیداری زود خصوصیت

امیرتیمور کوره گان نینگ...

بزرگ و خانه های قابل ملاحظه ای وجود داشت که نشان علو همت مردم آن بود. لیکن این کاخهای بزرگ و بناهای زیبا خراب شده و بسیاری از قسمتها داخل شهر به حالت ویرانه افتاده اند که از آن مسکون است. شهر نه حصاری دارد و نه دروازه ای. اما در اواخر قرن هشتم که تیمورشهر سمرقند را برای پایتختی خود برگزید، در عمران و آبادی آن کوشش بسیار کرد. بناهای معتبر و کاخهای باشکوه و زیبا و باغهای سرسبز و با طراوت و با صفا بنیاد نهاد و مدارس و مساجد یادی پی افکند و قسمت عمده ای از ثروت و غنائم بیکرانی که از شهر های دیگر بخصوص هندوستان به دست آورده بود، در آبادانی و نوسازی شهر سمرقند صرف کرد.

در نتیجه آبادانی شهر سمرقند و اجتماع بسیاری از دانشمندان در این شهر و رعایت جانب دانشمندان در آن، علما و بزرگان دین از همه نقاط به این مرکز علمی و مذهبی روی آوردند و به کار تحصیل و تحقیق و مباحثه و مطالعه مشغول گشتند و چنان شد که در اندک مدتی شهر سمرقند به یکی از مراکز بزرگ علمی مشرق زمین تبدیل گردید.

مآخذ

- ۱- میرجعفری، حسین. تاریخ تیموریان و ترکمانان، انتشارات دانشگاه اصفهان، چاپ هشتم، ۱۳۸۸، ص ۸.
- ۲- صافی، عبدالحکیم: امیرتیمور کورگان و افغانستان، چاپ، مطبوعه صدف- کابل، ۱۳۹۵، ص ۲۳.
- ۳- میرجعفری، حسین. تاریخ تیموریان

جنابگامری نزدیکی، پشه یی ادبس تاریخ، خوشحال خان خټکس پنجویانپه اوتی پنده او پشه یی ترجما، پشه یی خلگنا محیطه او حبستا معرفیا، پشه یی ادب، پشه یی خبسا، روایات، او متلېلا، پوهندوی نور محمد غمجنس مقالینا مجموعه، پښتو، پشه یی شعرېلی، چوټیکالا، دکتور هدایت الله تمیل چاپ بوا شي يو کتاب دېویا و پنج صفایه کوچه یین لېهن او علمي تحقیقاتی مطالب کوچی. پاسرا بوي شن او مقالایه اوشته مرحوم غمجن صاحب عکاسی البومي، حالناما پاسرا کتبس اخرونټپه اول ورقس صفا کوچه شونېک زرای مډال گی هندوستان الابداد پوهنتون گراي دېن بوا پشکنی هندوستان کوچه ماستري دوراس انډیوالان او همصنفيانی محفله کوچه عکاسی، کابل پوهنتون استاذنه پله نورلام صاحب دراس بیلا بیل او منطقایه کوچه خلک اوولسلاپنا راوینه پله پشه یی جب او فرهنگس بیلا بیل مادي او معنوي ارزشېلاپنا چوټاوانیس الابداد پوهنتون کوچه عراقی همصنفيینه پله ۱۳۵۲ ساله پوهنتون کوچه یاران اودوستنه پله او وري جاگو جاکایه کوچای عکسه انتې دېن بوا شي گی مه لُحمېدی ادب جب او فرهنگس مولېکالېنبا فولکلورستنا ادبي او فرهنگي تنستا جایه مونېک انتې بکار لهام او اقدام بوا شي.

تارمان میس بونیه او تا علمي لهام دولتس علمي آثار نا ترتیب، تنظیم او کتبنا چاپ کېگس علمي کمیسون گرای بو عزت او گراني پله چاپ کېن او ایکالي نسل فرهنگپال، فلکلورستني بکار علمي ملي میراث پيري اوپوبوا شن .
موخول مولېکالي انساننا یاده یقینا زندي تیاگن گی اړاړه خیر پولی گس انگري تازا تاگی استاد غمجن میخول ناموتا شخصیت نه کېولا پشه یی جب ادب او فرهنگس پورا نیني ونټه نه وټکالانپه او تا علمي لهام کېوی. بلکه پښتو او دری جبیس جب مولېک او متن مولېک پنده به بو زیات شاگردان او محصله انتې کابل پوهنتون علمي مرکز خاصکر جب او ادبیاتنا پوهنځي کوچه تدریس کېوی. او وړ کدریلا افغاني جامعا انتې پورا کېویا اېن.

(روحی شاد بادتیان)

مخدوم قلی نېن ادبی ...

گورنیشی یالی، بو یرده دېته «ق» بیلن «غ» حرف لری بو ایکسی سؤزی آیری باشغالاشدیربؤر. یوقارده فراغی تخلصی بیلن گلن شعرلرین اغلباسی نین آیرالبق معنی سیندافی «فراق» سؤزینه یقین دیغی نی بلله نیلیپ تی. یونه غولیاژه لارده ولین، یاغدای ترسینه، یعنی فراغی تخلصی بیلن گلیون شعرلری نین تاس همه سی دین یالی «غ» بیلن یازیلیپ، راحت لبق، دینچلبق، روحی قناعت معنی سیندافی «فراغ» سؤزی نین یازیلیشی دیر. «فراق» تخلصی بیلن دؤره دیلن شعرلر الیاژه لارده سیره ک غایبات گلیور. شاعرین «عشقیین کتابین آچه لی» آتلی غوشخی سی فراق تخلصی بیلن دؤره دیلن

زر ذوقین جان خوفي زيره ترك اتميش
منشاء بلاده منزل ماوا
شوندن گورنیشی یالی، بو بوند ده
شاعرین ادبی تخلصی آیرالبق معنی
سیندافی فراق سؤزی بیلن دوشیور.
مخدوم قلی نین آیرالبق معنی سیندافی
«فراغی» ادبی تخلصی نین «ق» بیلن
یازیلان نسخه سی نین غولیاژه لارده
سیره ک دوشماغی نین سببی ترکمن
دیلی نین فونبتيکی آیراتیلېغی بیلن
باغلانشبقلی بولسه گره ک. ترکمن
دیلیلنده دېمېبق سس لرین اچقلاشماغی
خاصیتلی. یعنی سؤزین سؤزینده گلیون
«ق، پ، ت، ج» یالی دېمېبق سس لر،
ایزلارینه چکیملی سس بیلن باشلانېون
غوشولمه غوشولانده اچبق «غ، ب، د، ج»
سس لرینه اؤریلیور. مثلا: آربق- آربغی،
بؤره ک- بؤره گی، آغاچ- آغاجی و.ش.
شاعرین آیرالبق معنی سیندافی فراغی
ادبی تخلصی هم دېمېبق «ق» سسی نین
اېزینه چکیملی سسین غوشولماغیندان
عمله گلیور. شونین نتیجه بولسه،
«فراقی» سؤزی «فراغی» گورنوشینده
آیدیلیور و یازیلیور. البته، مخدوم قلی نین
دورینده هم، اوندان سؤزراقی دورلرده هم،
یعنی ترکمن لرین عرب الفباسی نی اولانان
دورلرینده بللی بیر یازو دؤزگؤنلری
بولماندیر. شونین اؤچین هم هر ملا اوز
بیله نین اوقاپدیر. مونی مخدوم قلی نین
خود اوز آدی نین هم غولیاژه لارده مختوم
قلی، مخدوم قلی، مقدوم قلی یالی دؤزلی
گؤنوشلرده دوش گلمه گی هم تصدیق
لیور. بو یاغدای اساساً ده شاعرین فراقی
تخلصی فراغی سؤزینه اؤریلیپ دیر و
غولیاژه لارده هم «غ» حرفی بیلن بریلیپ

خویش را از دست می دهد، ولی نشریه چاپی مانند کتاب همیشه در اختیار آدم ها قرار دارد و هر وقت می توانند از آن استفاده نمایند.

هدف تحقیق

هدف از تحقیق در این موضوع این است، که مردم ضرورت ارزش نشریه ها و رسانه ها را در زنده گی روزمره خویش احساس کنند و بدانند، که رسانه ها در زنده گی بشر ارزشهای خیلی مهم، که همان آگاهی دهی، خبر رسانی عاجل، سرگرمی، برنامه های آموزشی و تاریخی را در خور مردم و شهروندان یک جامعه می دهد و اذهان ایشان را روشن و منور می سازد.

مبرمیت تحقیق

مبرمیت موضوع تحقیق در این است، که شهروندان، اعم از طبقه مرد وزن، جوان و نوجوان، اقشار مختلف جامعه ارزش و مهم بودن نشریه هارا بدانند و از آنها به وجه احسن در زنده گی خود استفاده نمایند.

ارزش تحقیق

ارزش تحقیق در این زمینه این است، که افراد یک جامعه از ارزش و ضرورت نشریه در حیات روزمره خود بدانند و از تأثیرات مثبت و منفی آنها در جامعه آگاهی حاصل نمایند.

روش تحقیق

در ایـن موضـوع از روش تحقیقیـ تشریحی کار گرفته شده است.

سوالهای تحقیق

- اهمیت نشریه ها در جامعه چیست؟
- ضرورت نشریه در یک جامعه در چیست؟

- نشریه ها در زنده گی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی چه تأثیر دارد؟

و ترکمانان.

۴- صافی، عبدالحکیم: امیرتیمور کورگان و افغانستان.

۵- ضیا اوز انترنت صحیفه سی.

پوهندوی استاد نور محمد ...

که یو کتاب میس پښتو جبیدي لېکوی. د مطالبو فهرست عنوان لینه بوجایه او تاریخي لهام ولسی ادبیات او ولسه کوچه منن بوی شاعران او مېنا کلام نمونی. معرفي کېويا اخول شيرالله او حسين خان جاني او مير محمد، بی. محمد او ميتر، خورم، مير الله، ملا سحې مير(سید مېر) گی میس شعري، زېپ او پانجستا منجه سوال او جوبس بو وړي نمونا شاعري اوگي جوپويا او ملتنا قافيا پله برابر غزل دپت ناميلي ولسي- شاعران لونېک، ډله مير، علي نظر، قدیر گل رحمت خانس شعر او شعاری د پت، زېپ وړپا گی پشه يي ولسی ادب کوچه بو وړی ژانر او وړي جينا ولسي- ادبپته کوچه مېني لشوېم نشين، ولسی شاعران او مېنا کلام نمونا يه دی پت، حماسی داستانيلا پشه يي ادب کوچه، بهادرانډلس حماسی داستان، خاتنکاس حماسی داستان گی خاتنکا داستنس پشه يي متني به ملتنا عنونه داږي بهیقي اداراس ډشتا فيض الله محتاج گرای کتاب او غمجن استاد بابتـه بوگرانېدی ياده کيڼي او محمد زمان کلـماني اوداي گی کتـبس حروف او اصلاح کوچه سمـبرو آس مڼېک د پت دکتور هدايت الله تميل صاحب اوداي گي غمجن استرز کبتي رشويا او چاپ انـتي برابرمنېک پله ياده کېنی کېوی شې، کتـبس اخر والا وقايـايه استاد غمجنس کېولا عکس او میس اېته کتـبنا نامه گی تـاليف او لېکـوباشين انخول پشه يي، پښتو قاموس، پښتو او پشه يي

لېکنستا پشه بدی پرېگمان !

مم تانوک مولېکالي استاذنه پند لړويک او کومک پله پشه يننا ادب او فرهنگس تحقيقه انجويک کگم گی بی باېوي وطنداران او وړي، پشه ينـا زندگي، دود، دستور بابتـه معلومات استه کوچ کن او مه يندي گرای افغانستاني مه پشه يي قوم پله پېښي پيدا کن، مم اېراپاگم گی يه ونـته مه خلگنا ادب او فرهنگ بابتـه علمي لهام انجوېم، البته مېنا يو تحقيق، ساحوي تحقيقات او مشاهدتـنا پت وار شې گی چارسال پورا انجوېوام يو تحقيق او لهام (لغمان، کونړ، کاپيسا، او چاريکار) بيل بيلا جاگېلا، درو درا، لام او بانډايه کوچه کوام شې، گی مه لُهمی کوچه (فولکلوري دراستان) متل، اشعار، خېسا، اياگن او ارکوتي ونـته تانوک وارپله ارکوتي منطقاس خلگنا کدنا او فرهنگ پورا کوام شې.

مم او لپـا ناکوتی ليکان ورما مجلس دويه پوروالي مجلايه کوچه (پشه يان که اېن) عنوان لینه لېکنم چاپ خو ابت اېرپاگم پشه يننا شفاهي ادبياتنا اوچه نني او چوتـاوبنا انجوېوام شې استاذس راستي پله لېکوی شې پشه يي فولکلورس بيلا بيل مادي او معنوي ارزشي ثبت کېويا شن پراني ولسی ادبپته اوشپته معاصر ادبيات او شاعران ياداي کنويا نه اېن پشه يي جيس لهجايه بابتـه مارگنستير او وړي جب مولېگالېنا نظر پله برابر اوکوتان او وارني تاريخي ارزش دارياگن، میس لېکوي شې مم اول بايد له وي او پراني شاعرنا اشعری چوتی مي گي منجای نه پـن او پشکنی زندي خلگنا ادبياتي به چوتـي وېم شن پشه يي عبارت فونميکی عبارت اويگان پښتوېدي جب پرپان کېوېم شن حقهدي لشنگوريا ميخول تحقيقات کېويا گی مېس يونباېدي پوروا لهام کاو سال وټک دا پي

غوْشغی لارېن بيري دير.
غوْشغی شوْيله تماملانيور:

عاشق فراق دير عرضين

روزه نماز ديين فرضين

بوْينوميزده اوشبو قرضين

جان چېقمان برېب گچه لی

شاعرېن صوفی چيلیک آهْنی نی ايزارلاماغه هم بای معلومات بره جک بو غوْشغی هنوزه چنلی اوْقوْبيجی لار کوْچيلیگينه يتيرلنيوق.
مُونين هم سببی شعرين مضمونی بيلن باغلانشيقلی بولسه گره ک.
غوْشغی ده اسلام دېنی، صوفی چيلېق آهْن لری آغديقلېق اديور.
مگرم، شونين اؤچين بولسه گره ک، بو اثر شاعرين هيچ بير نشرلرينه گيرماندير.
شعرين آخرينده شاعرين تخلصی نين عاشق فراق گورنوْشينده گلـمه گی نين هم مخدوم قلی نين اثرلری نی نشریه تيارلايجی لاری اينکيسه غويان بولماغی احتمال.
غوْليازمه ده بو غوْشغی نين اوْن يانيندن مخدوم قلی نين «چيقيپ اوتورمېش» اتلی غوْشغی سی گليور و شوْندان سون «ولاهو آيزان»، يعنی «ينه شوْنيق» ديين سؤز يازيليپ «عشقين کتابين آچه لی» ديين غوْشغی گليور.
مونين هم اوْسته سينه بو ديوان صاف مخدوم قلی نين غوْشغی لاريندان عبارت.
مخدوم قلی نين فراق، عاشق فراق تخلص لاريني اوْلانانديغی نی شاعرين بيزه معلوم بولان غوْليازمه لارينده، ديوانلارينده سيره ک غابات گليون و شو محاله چنلی اوْقېجی لار کوْچيلیگينه يتيريلمه دېک «دانای فنا» اتلی شعر هم تصديق ليور.
گوررېنی اديليون غوْشغی شوْيله تماملانيور:

فراقی فانی دان فرشی فرق اتميش

غيلچه جان ير يوزين جرـمه غرق اتميش

دير.
مخدوم قلی نين «فراغی» ادبی تخلصی بيلن دؤره دن شعرلری حقيبنده گوررين اديلجک بولینسه، شو ياغاديان اؤز آلېنمالی دير و غوْشغی نين روحی احواليندان حایسی ادبی تخلصين.
يعنی «فراغی نين» يا-ده «فراقی نين» گليپ چيقيونديغی نی يوزه چيقارمالی دير.
يوقارده بلليشيميزیالی، شاعرين «فراغی» تخلصی بيلن دؤره دن شعرلری نين اغلباسی «غ» حرفی بيلن بريلنديگينه سره تمزدن، آيراليق، جدا دوشمک معنی سيني بريور.

عرب الفباسی نين «ق» حرفی بيلن غوتاريون سؤزلرين ايزينه چکيملی سس بيلن باشلانينون غوْشولمالار غوْشولان حالتينده «ق» حرفی نين «غ» حرفينه اوْرولمک خاصيتينه، يعنی ترکمن ديلي نين قاعده لارينه بويون اگديريلمک خاصيتينه مخدوم قلی نين «براغين» اتلی غوْشغوسی نين مثالبنده هم گوز يتيرسه بوليور.
براق سؤزی (براق) ديين عرب سؤزيندن بولوپ، اول يالپيلديون، اوْشون آتيون، لوورديون ديين معنی لاری آنلاديور.
دینی دوشونجه لره گوره، بو مينيليون حيوان بيلن محمد پيغمبر جبرئيل ين اوغراتماغينده مکه دن ابروساليمه بير گيجه ده سياحت اديپ دير.
براق اولايغی بويونچه اشک بيلن قطرین آراليعيندای حيوان بولوپ، اول آق رنک لی، آرقه سی اوزين، غولایغی اوزين، يوزی آدم يوزينه چاليمداش، تويناغی سپغرين تويناغينه متزش.
اينه، مخدوم قلی شو حيوانه باغيشلاپ يازان غوْشغوسی نی شوْيله باشليور:

آغلار بيراغين وصفين توت غولاق

عرب تيلين سؤزلار اؤزی بيراغين

ادامه دارد

گۈرى زىبە نى منظم ئۆلكۈرى ادبىياتى كىتەپى بالاۋە

گۈرى مطلب

(۳)

خېرئەدى شەرىف اللە سانېن

خاص ولسى ھارە نام: تەسە ھارە نامانكى جەمەت زى ولسە نە تەلىم نەتتە، پىك تەلىم ۋەدە يا تەلىم ۋەدە (باسۋادە) ولسى شاعرانې جى تون، تانۋ مەھىپە نە مۇشۋوت او مناظرنامە تىنې كې تەمىل كېرى، ولسى سادە مەنە او مەھبەت نە تەسۋىرە تىنې كې خېتتې تۋس او تانۋ تان او مەھىپە نە مەھ تارىخى مۇشۋوت نامە تىنې كې زۇخى تۋس. ايمې شەرنام(ھارە نام) ولسى ھارە جېتتە نامە نە، مەجلىسان او ذوقبانە نە وسىلە يې سې آنسې نە آنسې آنكى پېدېمېت او يك نسلە پېنە وارې نسلانكى نەقل بېمېت.

اتې ھارە نامە نە لو پېو شەھى تىنې، اسە ھارە نامە مەجلىسان دېرە، جەرە، خوشحالى، زەبىت او مىلە نامە كې موسىقىنە سازە مەنزى شۇبانە كىتەپى جەمەت او ولس تەسە رتتې تانۋ اۋدېايە پۈتتە مان. اتې ھارە نامە نە اصلى جېتتە، يعنې شاعر مەلۇم تېمان او مەمولأ شەرە نە اخري بېت يا بىندە كې تانۋ نام يا تەخلەصە ائېمان؛ لكە مەقام (رباعى)، غزل (بەدل)، لوبە، چاربېنە، بگتې. او داستان. (۵)

گۈرى زىبە بى وارې زىبە نامە نە گاشتې ولسى- ادبىياتە نە پېو كې خاص ولسى ادبىياتە نە مەختەلف فۇرنام (ژانرنام) لرىمان زى اتې زىبە نە ولسى شاعرانە بكە پېنە جان دى تېنېت لكە: مەقام (رباعى)، غزل (بەدل)، لوبە، بگتې. او داستان. اتې گۈرى زىبە نى خاص ولسى ھارە نامە نى بەضى فۇرنامە نە مائالنامە ائېمېك:

بگتې

ايخىن پىرە تى مائانكى بالۇ قسىم تېكۋورى زى مەلۇشۋ قسىم ايخىن نام تەۋنې كانخې كانخې نۇكە نام تۋنە پۇششە پۇششە مېششە زىبە سى سى باتى كېرۋ ايخىن پىرە تى مائانكى بالۇ قسىم تېكۋورى زى مەلۇشۋ

باتى كېرېمېس مېششە مېششە اۋوا جېمېس سنىكى سنىكى

استە كى كۋندال مۇنە آ بالە دەھقان تىنېم گانامە پۋدە تلى گۋىتائىكى رۋان تىنېم دېل بى زۇغاتتە بالە تىنە مۇنە مەندا رتتې دې مۇنە ھاكا رتتې جە مۇنە نېرئانكى تۋ آ تۋنە مەجنون تىنېم تۋ شىخى بالە آ جەمە خان لو زىگرخۇن تىنېم كتە شىۋبانى والى. تىنې تۋنې كەتتا رتتې دې مۇنە ھاكا رتتې

بەدل (غزل)

كەندۋرە گۋى كىتەپى پنتى سى اۋۋ ائېمېس ايخىنە كانخ كېرى زاتگ نامانكى ھەرە دالىمېس تائىكى آ پنتە كى كاپى نە مەمې كى زى كاپۇم بۋ كزباتى كاپېمېس كەندۋرە گۋى كىتەپى پنتى سى اۋۋ ائېمېس ايخىنە كانخ كېرى زاتگ نامانكى ھەرە دالىمېس كانخە خىكا بالە وارې نە آنخېس كانخە خىكا كى تۋ شەھى تاندىمېس كەندۋرە گۋى كىتەپى پنتى سى اۋۋ ائېمېس ايخىنە كانخ كېرى زاتگ نامانكى ھەرە دالىمېس مۇخ وزلە اس وزلە پۋك وزلە تاندىمان كانخە خىكا كى شىۋبانى لكە ماسۋى زىمېس كەندۋرە گۋى كىتەپى پنتى سى اۋۋ ائېمېس ايخىنە كانخ كېرى زاتگ نامانكى ھەرە دالىمېس لېندى مالېيە كەندۋرە پېك بېشامې پۋرە تۋ لو ددۋې پۋرېمېس گېرى وززايى كېمېس كەندۋرە گۋى كىتەپى پنتى سى اۋۋ ائېمېس ايخىنە كانخ كېرى زاتگ نامانكى ھەرە دالىمېس

مەخدوم قلى نېن ادبى تەخلەس لارى

مطلب تەركمىنى

(۲)

مەھقق نورباغدى نور

فراغى تەخلەس بىلەن دۋەدە دىلەن شەرلېن اغلباسېندە بو عرب سۋزى نېن «فراق- آيرالېق» مەنى سى دۋېۋلېپ، اۋندە شاعرېن انە- آنادان، فرزندەن، دۋغان- غارېنداشدان، سۋر ياردان، ايل- اولۇسدان آيرالېقى اۋچىن چكىۋن حىسرتى دۋېۋلېۋر. مۇتە «خېر، اى دوست»، «زەمىنە باتار»، «بىتېرمز ھىجران»، «آزادېم قانى»، «گۋىكلن»، «كەرم ايسلارېن» يالى اولنارچە غۇشغېلارېن، آيراتېن ھەم سۋر دوستى و ايل گرچكى چودور خانېن ھەم- دە دولت على نېن شۇم اقبال لارېنە باغېشلانان حىسرت غۇشغى لارېن مائالېندە گۋر بىتېرسە بۇلار. مەخدوم قلى نېن ۱۹۳۸ نىجى يىلدە نىش- ادېلەن غۇشغى لار يىغېندىسېندە اۋنېن «قايدە سەن» اتلى غۇشغى سېنە چىقغېت بىرلېپ، اۋندە: «انە سى نېن اولۇمېنە باغېشلاپ يازان مەرتبە سى» دىلېپ يازىلان. فەكرىمېزچە بو غۇشغى دە بىر نا تەھقىق لېق بار. گلېن، غۇشغى نېن ايكىنچى سطرېنى اۋقالېن: «ايكى دنيا يۇلداشېم، شەر- ايمانېم، قايدە سەن». مەسلەن چىلېقەدە- دە تەركمەن چىلېكەدە- دە، ارەكك آدم اۋز انە سېنە: «ايكى دنيا يۇلداشېم» دىپ يۋلنېمېۋر. شەرېن اصل نىسخە سى ۱۹۴۴ نىجى يىلدە يازىلېپ ائېپ دېر و اۋندە شەرېن يازىلماعى نېن سېبى گۋرەزىلمان دېر. بايە رىمې مەشرېن آدى بىر شەرې نېن رۋحېندە دۋرە دىلەن بو ائردە شاعر:

آيردە دۋشېپ كەبەن، غۋېدېم فراغى ادېمە-

دېمەك بىلەن، فراغى لىقى نى آلماعى نېن سېبى نى اۋلۇم بىلەن باغلاشېدېرېۋر. بو يردە يەنە بىر باغدايە اۋنسى چكە سېمېز گلېۋر. يۇقاردە مائال آلىنان «بار بىزېم سارى» اتلى شەرېندە شاعرېن آدى نى ارن لىر «فراغى» دىپ توتېۋرلار. بو شەرەدە، يعنە «قايدە سەن» اتلى مەرتبە دە بۇلسە شاعرېن سۇنقى دەمېندە ياتان انە سى اۋغۇلۋى اېن سۇنقى دەمېندە گۋمە گى آرزو ادېپ، «فراغى، فراغى» دىپ بېشېردېۋر:

گۋرەمە دېم اۋز راستېمە، اول باقېدان گل دى يۋزېن دىدى: «گۋرەمە دېم چىراغېم»، ياش ادېبان اول گۋزېن «فراغى، فراغى» دىپ، اۋنۋدېبان اول سۋزېن بىرردى اول زەمىن اچرە، بى اختيار گۋرەكە اۋزېن والدة ام، مەكە- مەدېنە ام، مەربانېم قايدە سەن

شاعرېن «فراغى» تەخلەسېندە دۋرەن ھەمە شەرلرى نېن آيرالېق مەنى سېنداقى «فراق» سۋزېندەن دالدىگى ھەم كايىر ايش لردە بللەن يۋر. عالم گ، قرابانوف «مەخدوم قلى نېن پارسچە شەرلرى» اتلى ماقالە سېندە شاعرېن باشلېق بىلەن لارېندە آسودە لېق،

وربله پوښنه قسطار کـــبرو
 ايځين پـــره تـــي مـــانکي بالـــو
 قسم ټېکوري زې مۇ لوښو
 تينبم تـــو شـــخي چتـــه چتـــه
 بيمبم تـــو پينـــه پـــره پـــره
 تـــو گـــس کـــريک بـــک مـــو دره و
 ايځين پـــره تـــي مـــانکي بالـــو
 قسم ټېکوري زې مۇ لوښو
 آنســـييه وړي بـــاتي کـــبره
 جيمانتـــي مـــانکي نېـــره نېـــره
 مونه پوکـــانکي انگـــار شـــه و
 ايځين پـــره تـــي مـــانکي بالـــو
 قسم ټېکوري زې مۇ لوښو
 ماسويـــه پيـــدي تـــو زليمبـــس
 شاهييه پيـــدي پنتـــه ديمبـــس
 تـــانو زلفـــانې تـــو مـــو گنتـــو
 ايځين پـــره تـــي مـــانکي بالـــو
 قسم ټېکوري زې مۇ لوښو
 تانـــو سانپنـــه لپلـــه پيانـــه
 نه ديس کـــريک بـــک کـــره باگـــه
 تونـــه تينبم آ تـــانې جـــه و
 ايځين پـــره تـــي مـــانکي بالـــو
 قسم ټېکوري زې مۇ لوښو(۶)
لويه
 يک پوښه تانې تينيس دووم پوښه شوپارتنې
 تـــو باله تومـــا آيه دې مونه ډاکارتنې
 دې مونه ډاکارتنې
 کته شوپانې تينيس نام تونه پوښه تينه
 مندا تونې لاتې تيني استه اړشه تينه
 شيلي شوپانې والې تيني توني کمپارتنې
 دې مونه ډاکارتنې
 اي پوښه غونچه پوښه کته شوپانه پوښه
 بومه لوټيمبس کينا مـــو کبرو نشه پوښه
 لو باله پترې مزه کبمان توني سينا رتنې
 دې مونه ډاکارتنې

نؤنگي ډل بي تينيس سانپنا باليمانتې يه پيک
 پوټي پيدا مـــو اوډيا کيا دره مـــس
 کنډوره گوی کتني پنتې سي اوو انيمبس
 ايځينه کانخ کبري زانگ نامانکي هره داليمبس(۸)
عام ولسي هاره نام: ايمې هاره نام بي منظوم ولسي ادبه نه لو
 ميشتي او دلچسپ ډېو تيني زې څولوکه تاريخ لريمان. ولسي
 ادبه نه وي مهم ډېو لو قسم او فورمانم لريمان، خو خاص ولسي
 هاره نامه ني خلافې اسه نه شاعر معلوم نه تيمان او ساپ ولسه نه
 مشترک مال زانان ديمان. ايمې ولسي هاره نام مختلف وخت او
 حالت نامه کې منزانکې جی تنېت او وارې ولسي هاره نامه ني
 گاشتهې ايمې بي آنسې نه آنسې آنکې يک نسله پينه وارې
 نسلانکې پېدي تنېت.(۹)
 گوري زيبه ني عام ولسي هاره نام بي مختلف ډول نام
 لريمان زې شکل نه موخې مختلف فورمانم لريمان، لکه:
 نيکه نيکانې هاره نام، جای نامه ني هاره نام، منظوم
 کيشيتينه نام(چيستنان نام)، منظوم مثل نام او بعضې وارې
 هاره نام زې اجتماعي زېنتېليکه نه مختلف موضوعات تيني
 کې کافي ولسي مهارت او استعدادې زوځان دي تينېت.
 اتې گوري زيبه ني عام ولسي هاره نامه ني هر فورمې کتني
 بحث کريمېک:
نيکه نيکانه هاره نام: نيکه نيکانه هاره نام عام ولسي هاره نامه ني
 يک ډول تينه زې نيکه نيکانه منزې جانديمان. ايمې هاره نام لو
 ساده او ولسي دود- دستور او کبرنه پېشنا پينه رنگ گوی توس،
 کول زې نيکه ډل بووه بو او وارې نيکه نيکا منزې موشاوانکې
 پېدووه بو، نو ايمې نيکه نيکه موشاوا نه جريانه کې بعضې هاره نام
 جمېت زې ډول ډول مطالب تيني کې زوځان دي تيمېت. ايمې
 هاره نام معمولاً آسواوه آنيټي تيمېت زې آسواوه، طنز او تمسخره
 شخي جان ديمېت او کول کول تيني کې يکوله ساعت تيري او
 موشاوانه دلچسپي نه مقصد زوځان دي تيمان.
 ايمې هاره نام کريک مخصوص فورم او شکل نه لريمېت،
 هر قسم زې نيکه نيکانه ذهني مني تون، نو ټېنمي رقمي
 سي جي تون، بعضې معنا نشته باتي او لغوي ترکيب نام بي
 تيني کې تيمېت، خو وزن، آهنگ او قافيه نام تيني کې
 رعایت بي تيمېت. گوري زيبه نه نيکه نيکانه هاره نامه لو
 ساده زيبې سي ساعت تيري او موشاوانه دلچسپييه نه
 مقصدې سي جي تون زې تسه نه مختلف هاره نامه پينه
 يکته مثالنامه نمونانه رقمي اتې ايمېک: ... ۳مؤخ

راحت لېق، بېچلېق، معنی سېنداقې «فراغی» سؤزېنی تخلص ادیب آلانديغی، سؤتره انه
 سيندن، آته سېندان، دوغان لارېندان و سؤیگی سیندن آیه دوشمه گی بیلن آیرالېق
 معنی سېنداقې «فراغی» لقبی نی اولانانديغی نی چاقل یور. عالمین بو فکرینی ن.
 غولایوف هم اونه یور. مخدوم قلی نین دینچلیق، آسوده لېق، آزاد معنی سېنداقې
 فراغی لقبی نی اولانانديغی نی مرت اوف بیلن س. آخال لی هم بلل یور و اونه مثال
 حکمینده بولسه شاعرین «بو دنیا» غوغوسینده آشاقی سطرلری گتیر یورلار:

مخدوم قلی آدین دؤندی فراغه
 فارغ بولوپ چک اوزینې غبراغه

گورنیشی یالی، گیتیشلین بولمه سه-ده، غرض، علمی ایش لرده شاعرین
 دینچلېق، راحت لېق، آزاد معنی لاریندای فراغی تخلصی نی اولانانديغی هم
 بلله نیل یور. ایسم، عالم لارین بو فکرلرینه الیازمه لار ناحیلی غره یور؟ بو
 مسئله آیدینلېق سالماق اوچین ایلکی بیلن آیرالېق، جدا دوشمک معنی
 لارینده گلیون فراق سؤزی نین یازلېشى بیلن راحت، آزاد، دېنچ معنی لارینده
 گلن فراغ سؤزی نین یازیلیشینه اؤنس برمه لی. آیرالېق معنی سیندای «فراغ»
 سؤزی عرب الفباسی نین «ف»، «ر»، «ا» و «ق» حرف لریندن عبارت بولار.
 دینچلېق، راحتلېق، معنی سېنداقې «فراغ» سؤزی بولسه عرب الفباسی نین
 «ف»، «ر»، «ا» و «غ» حرف لریندن عمله گل یور. ... ص ۳

جریده تفکر TAFAKKUR

صاحب امتیاز: اکادمی علوم افغانستان

AFGHANISTAN SIENCE ACADEMY

ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه

مدیر مسؤل: محقق شریف الله سانېن

مهتم: سرمحقق عاطفه نورسانی

کمپوز و دیزاین: ش. سانېن

زیر نظر هیأت تحریر

آدرس: اکادمی علوم، مرکز زبانها و ادبیات، مدیریت جریده تفکر،

شهرنو، کابل- افغانستان

تلیفون: ۰۲۰۲۲۰۱۲۷۹

ایمیل آدرس: Informationasakabul@gmail.com